

Politikai gengszterizmus, avagy Kennedy elnök halála a magyar sajtó tükrében

FEKETE RAJMUND*

1. Az elnök halála

„Isten akarata az, hogy [...] halhatatlanná tegyük.”

Earl Warren

Amikor 1963. november 22-én, pénteken 11 óra 40 perckor megérkezett az Air Force One a dallasi Love Field repülőtérre, megközelítőleg kétezer ember fogadta John Fitzgerald Kennedy elnököt és Jacqueline Kennedy *first ladyt*. Az elnök azt csinálta, amit a legjobban szeretett: kampányolt. Noha a mérések azt mutatták, hogy Kennedy „szilárdan őrzi” szavazóbázisát, és számos más területen is biztos lábakon áll,¹ tisztában volt azzal, hogy az elnöksége erkölcsi csúcspontjának tekintett polgárjogi törvényjavaslata negatívan befolyásolhatja a választókat és azokat az államokat, ahol 1960-ban is csak egy hajszállal nyert. A legnagyobb fejtörést Texas és a déli államok okozták, amivel ő maga is tisztában volt, hiszen nem véletlenül mondta azt egy interjúban: nem gondolja, hogy Délen a „legnépszerűbb politikus” lenne.² Kennedy nem engedhette meg magának, hogy elveszítse Texast, ahol 1960-ban is csak 46 ezer szavazattal kapott többet Richard Nixonnál.

Szüksége volt tehát a 24 elektori szavazatra, a texasi kampánypénzekre, valamint arra, hogy a texasi demokraták széthúzás helyett csatasorba álljanak a közelgő elnökválasztásra. Ebből a szempontból nézve pedig korántsem tekinthető véletlennek, hogy a rendkívül népszerű Jackie Kennedy is elkísérte az elnököt erre az útra. Mindent a győzelemért. A reptéren éljenző tömeg meglepte Kennedyt, aki határozottan kijelentette: nem gondolta volna, hogy ilyen „szép fogad-

* Megbízott előadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Intézet; kutató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Amerika Kutatóintézet, XX. Század Intézet.

¹ A kubai rakétaválságnak köszönhetően az amerikaiak 82%-a hitt az Amerikai Egyesült Államokban és abban, hogy országuk ereje tovább fog erősödni 1963-ban. Többek között ennek köszönhető az is, hogy a megkérdezettek 63%-a szerint a Nyugat békés kapcsolatot tud fenntartani a Szovjetunióval, miközben 64%-os gazdasági optimizmus uralkodott az országban. 1963 márciusában az amerikaiak 74%-a gondolta úgy, hogy Kennedyt újra fogják választani, az ország 54%-a pedig demokratának vallotta magát – és ez így is maradt, egészen a Reagan-korszakig. A Gallup próbaszavazása 67:27 arányban hozta ki győztesnek Kennedyt Barry Goldwater republikánus elnökjelölttel szemben. Robert DALLEK: *Befejezetlen élet. John F. Kennedy 1917–1963*. Budapest, Gabo, 2004, 778–779.

² 1963 októberére a Gallup közvélemény-kutatása szerint az elnök támogatottsága 40%-ra csökkent a déli államokban. Bővebben lásd Hazel G. ERSKINE: The Polls: Kennedy as President. 28(2) *The Public Opinion Quarterly* (1964) 334–342.

tatásban” részesítik.³ Alig egy órával később lelőtték. Kennedy halála jobban megrázta az országot, mint bármi más azóta, hogy 1941 decemberében Pearl Harbort megtámadták a japánok. Az elnök elleni merénylet olyan mély fájdalmat ébresztett az amerikaiakban, amely sokkal erősebb volt, mint Abraham Lincoln (1865), James Garfield (1881), William McKinley (1901) meggyilkolásakor vagy Franklin D. Rooseveltnél váratlan halálakor (1945). Bármennyire is megdöbbentő volt Lincoln meggyilkolása, a polgárháború négyéves vérfürdője, amely több százezer emberéletet követelt, némileg tompította azt a rettenetes érzést, hogy a nemzet elvesztette vezetőjét. A Garfield- és a McKinley-gyilkosság során pedig olyan elnökök haltak meg, akik egy politikailag jelentéktelenebb hivatalat töltöttek be, és egyébként sem ragadták meg annyira az ország képzeletét, mint a mindössze 46 éves Kennedy.⁴

A hír hallatán New Yorkban megállt az élet, ahogy 38 évvel később az ikertornyok ledöntésekor.⁵ Az újságírók az első járással Dallasba akartak repülni, hogy mindent megtudjanak. A média hihetetlen erejét mutatja, hogy a felnőtt amerikai lakosság kétharmada az elnök halálának beálltakor értesült a tragikus hírről, kevesebb mint öt óra múlva pedig már a megkérdezettek 99,8 százaléka hallott Kennedy haláláról.⁶ A merényletet követő napon a felnőtt amerikai lakosság átlagosan tíz órát töltött a televízió képernyője előtt, hogy minél több információhoz jusson a gyilkosságról, annak hátteréről, valamint a néhai elnök temetésének részleteiről.⁷

A fiatal, energikus elnök erőszakos halála – aki reményt, hitet és jövőt adott az amerikai nemzetnek – tökéletes alapot jelentett ahhoz, hogy az amerikai nép kollektív tudatának gyászeseleményévé válhasson. Mindeközben a(z) amerikai sajtó nem tudott betelni a merénylet részleteinek bemutatásával, és az elnök merénylete, Lee Harvey Oswald életének minden egyes mozzanatát fel akarták térképezni. A *Life* magazin a következő év februárjában címlapra tette Oswaldot, amelyen az elnök életét kioltó olasz gyártmányú mesterlövészpuskával látható, jobb zsebében pedig az a pisztoly pihen, amellyel lelőtte J. D. Tippit rendőrkormányt.⁸ Öt hónappal később a magazin az özvegye beleegyezésével publikálta Oswaldnak a Szovjetunióban töltött idején íródott naplóját.⁹ Ahogy a sajtó felépítette és tartalommal töltötte meg a merénylet személyét, azzal párhuzamosan kezdődött meg Kennedy mitologizálása.

Kennedy személyes, valamint elnöki teljesítménye és tragikus halála kiváló alapot szolgáltatott egy arisztotelészi értelemben vett tragédia színpadra állításához.¹⁰ Jackie Kennedy pár órával az elnök halálát követően kijelentette, hogy férjének „még arra sem volt lehetősége, hogy

³ Evelyn LINCOLN: *My Twelve Years with John F. Kennedy*. New York, Bantam, 1966, 308.

⁴ DALLEK i. m. (1. lj.) 787.

⁵ Jim BISHOP: *The Day Kennedy Was Shot*. New York, Harper Perennial, 2013, 284.

⁶ Paul B. SHEATSLEY – Jacob J. FELDMAN: The Assassination of President Kennedy: A Preliminary Report on Public Relations and Behavior. 28(2) *The Public Opinion Quarterly* (1964) 189–215.

⁷ 1962 és 1963 között 55,1 millió amerikai háztartásra jutott 50,3 millió televíziókészülék, ami azt jelentette, hogy ott a háztartások több mint 90%-ában volt televízió. Bővebben lásd Ross GREGORY: *Cold War America, 1946 to 1990*. New York, Infobase, 2014, 469.

⁸ The Evolution of an Assassin. *Life*, 1964. február 21., 68–80.

⁹ Oswald Called It My „Historic Diary” – And It Is. *Life*, 1964. július 10., 26–31.

¹⁰ Patricia K. FELKINS – Irvin GOLDMAN: Political Myth as Subjective Narrative: Some Interpretations and Understanding of John F. Kennedy. 14(3) *Political Psychology* (1993) 447–467.

a polgárjogokért gyilkolják meg. Egy ostoba kis kommunista gyilkolta meg!”¹¹ A hősi mítoszteremtésnek nyilván sokkal nagyobb szolgálatot tett volna, ha Kennedy a feketék jogkiterjesztéséért hal meg, ahogy annak idején Lincoln a rabszolgák felszabadításáért. A Lincoln-féle párhuzam erőltetése nemcsak ebben, hanem a temetésnél is megmutatkozott, hiszen Jackie kifejezett kívánsága volt, hogy a temetési szertartás Lincolnéra hasonlítson.

Néhány nappal a temetés után Jackie Kennedy interjút adott a *Life* újságírójának. Ebben az írásban jelent meg először Camelot legendája, amelyről Jackie is kijelentette szűk körben, hogy az általa kitalált metafora „túlságosan szentimentális”.¹² A beszélgetés során – amelyben Jackie a legapróbb részletekig beszámolt a dallasi merényletről – felidézte férje azon szokását, hogy esténként lefekvés előtt feltett néhány lemezt a gramofonra. A néhai elnök kedvenc dala egy Broadway-musical, a *Camelot* zárószáma volt. A *first lady* úgy vélte, hogy kedvenc idézete ebből a dalból akár elnökségének sírfelirata is lehetne: „Ne hagyjuk feledni, hogy egy rövid, tündöklő pillanatig létezett egy hely, amelyet úgy hívtak, Camelot.” Azt akarta, hogy az emberek Camelotként gondoljanak a Kennedy-érára. Azt akarta, hogy mindenki értse meg: jöhetnek még nagyszerű elnökök a jövőben, de „másik Camelot nem lesz többé”.¹³ Azzal, hogy Jackie nevet adott néhai férje elnökségének, helyére illesztette a mozaikdarabkákat, és megteremtette a kollektív emlékezet keretét,¹⁴ amely cikkek, tudományos munkák sorát nyitotta meg, létrehozva az ún. Camelot-iskolát.¹⁵ Jól látható tehát, hogy JFK halálát arra használták – ahogy Earl Warren főbíró is fogalmazott egy Jackie Kennedynak írt levelében –, hogy halhatatlanná tegyék Kennedy előrelátását és emberségét,¹⁶ amivel végső soron magát az elnököt tették azzá.

2. Szocialista sajtószabadság

„A szavak olykor arra valók csupán, hogy elleplezzék a tényeket. Ennek azonban úgy kell történnie, hogy senki se vehesse észre titkos szándékunkat.”

Niccolò Machiavelli

A 20. századot szokás a tömegkommunikáció első korszakaként is emelgetni, amelyet a legtöbbször a hatalom hatékony eszközének tartanak, és lehetőségeivel élve sokféle módon képes hatást gyakorolni a tömegekre.¹⁷ A hidegháborúval viszont kezdetét vette egy *totális* ideológiai és propagandaháború, amelynek célja az volt, hogy a szembenálló felek a saját táborukat erősítsék és

¹¹ Barbara A. PERRY: *Jacqueline Kennedy: First Lady of the New Frontier*. Kansas, University Press of Kansas, 2004, 181.

¹² Barbara LEAMING: *Kennedy özvegye*. Budapest, Cartaphilus, 2017, 141–142.

¹³ Theodore H. WHITE: An Epilogue. *Life*, 1963. december 6., 158–189.

¹⁴ Barbie ZELIZER: *Covering the Body: The Kennedy Assassination. Media, and the Shaping of Collective Memory*. Chicago, University of Chicago Press, 1992, 224.

¹⁵ A Camelot-iskola három fő műve: Arthur SCHLESINGER: *A Thousand Days. John F. Kennedy in the White House*. Boston, Houghton Mifflin, 1965; Theodore SORENSEN: *Kennedy*. New York, Harper & Row, 1965; William MANCHESTER: *The Death of a President*. New York, Harper & Row, 1967.

¹⁶ DALLEK i. m. (1. lj.) 788–789.

¹⁷ Denis McQUAIL: *A tömegkommunikáció elmélete*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015, 62–63.

győzzék meg igazukról. Az eddigiekben láthattuk, hogy az Amerikai Egyesült Államok JFK halálát mítoszteremtésre használta fel, akinek elnöksége nemcsak fordulópontot, de mind a mai napig, pártállástól függetlenül, követendő példát jelent az utódok számára. Érdekes felvetés, hogy vajon a Szovjetunió, azon belül Magyarország, hogyan reagált erre a tragédiára. Megmaradtak a gyásztáviratok formális *de mortuis nil nisi bonum* elvénél? Vagy a merényletet is felhasználták arra, hogy saját, kommunista narratívájuk keretében értelmezzék az amerikai elnök ellen elkövetett gyilkosságot?

A szovjet érdekszférába tartozó országokban a sajtót központosították. Magyarországon a Rákosi-korszak kultúrpolitikusai, Révai József szerint „népünk szocialista átnevelésének szolgálatába kell állítanunk minden eszközt: az iskolát, az agitációt, és propagandát, a művészetet, a filmet, az irodalmat, a tömegek kulturális mozgalmának minden formáját”.¹⁸ Nem más volt ez, mint egész pályás letámadás. A törvényi szabályozást megszüntették, és 1956-ig látványosan csak közvetlen utasítások alapján irányították a sajtót. Rákosi Mátyás minden este megkapta a *Szabad Nép* (később *Népszabadság*) másnap megjelenésre szánt példányát, hogy személyesen ellenőrizhesse annak tartalmát.¹⁹ A törvényi keretek 1958. január 2-án változtak meg, amikor a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottsága elkezdett áttérni egy sokkal finomabb, burkoltabb és taktikusabb módszerre.

A kézi vezérlés azonban Kádár János hatalomra kerülésével sem szűnt meg. Csak azok lehetnek főszerkesztők, akik maguk is tagjai voltak a felsőbb pártszervezetnek, így például a *Népszabadság* főszerkesztője a Politikai Bizottságnak, a megyei lapok főszerkesztői pedig a megyei pártbizottságoknak voltak tagjai. Az ideológiai harchoz ugyanis elengedhetetlen volt a „kellő szocialista felkészültség”. A jelentősebb sajtótermékek vezetőinek, szerkesztőinek hetente meg kellett jelenniük az MSZMP Agitációs és Propaganda Osztályán, illetve a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának értekezletén, ahol a párt- és az állami vezetés értékelte a munkájukat, és új utasításokkal látták el őket.

Konkrét ukázokat és irányvonalakat kaptak arra vonatkozóan, hogy egy-egy témában miről és hogyan tudósítsanak. Kádár 1960-ban úgy vallotta, hogy „első a napilap, a rádió, a színpad, második az irodalmi folyóirat. Ott már nem bánom, akármit nyomnak ki. Ez a mi pártunk általános harcát nem nagyon zavarja, de ami a napilapokban, a rádióban jelenik meg, az közvetlenül hat társadalmi életünkre, és visszahat a politikai harcra.”²⁰ Többek között ezekkel az eszközökkel tudták szavatolni, hogy a vasfüggöny innenső oldalán a központi üzenetek tüpontosan legyenek megfogalmazva, a befelé jövő mindennemű információt, hírt pedig megszürték és kényük-kedvük szerint formálták a kommunista narratívával kompatibilisre.

¹⁸ FODOR Gábor – SZECSEKÓ Tamás (szerk.): *Tájékoztatáspolitikai Magyarországon*. Budapest, Kossuth, 1973, 29.

¹⁹ HORVÁTH Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2013, 9.

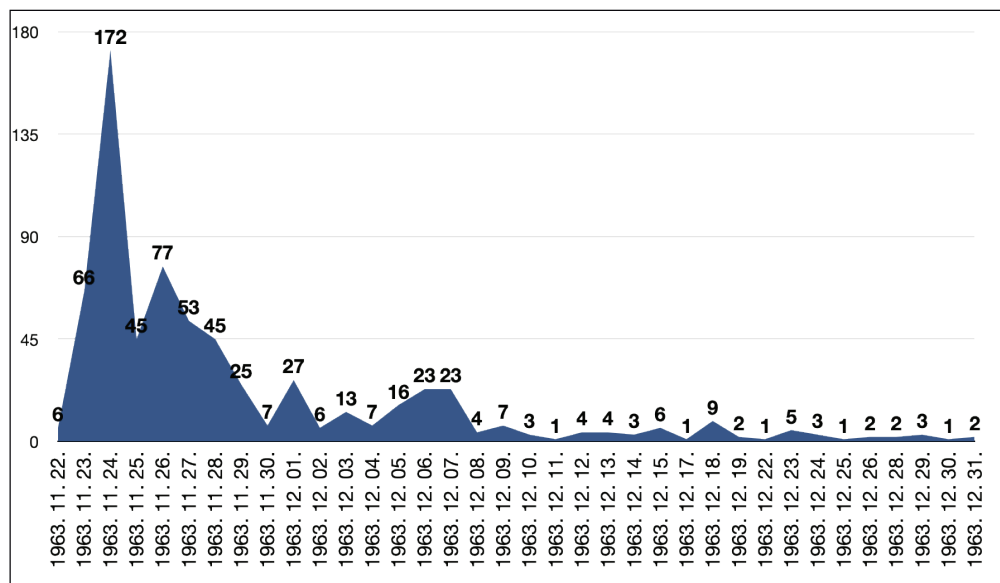
²⁰ Előterjesztés az irodalmi kritikánk egyes problémáiról. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1960. december 20-i üléséről. MOL MK-S 288. f. 5. cs. 214. ő. e.

3. Fasisztabarátok és szélsőjobboldaliak

„A gyilkosság háttérében az a gyűlölet áll, amely Amerikában általánossá vált.”

MTI

Nem volt ez másképp természetesen Kennedy halálakor sem. Kutatásom során 29 sajtóorgánumat – köztük országos és megyei napilapokat, (tematikus) hetilapokat – vizsgáltam. Azokat a cikkeket vettem figyelembe, amelyek közvetett vagy közvetlen módon foglalkoztak az elnök halálával. Az MTI tudósításaira főszabály szerint külön sajtómegjelenésként tekintettem akkor is, ha azok már más sajtótermékekben megjelentek. Mindösszesen 675 cikket vizsgáltam 1963. november 22. és 1963. december 31. között, ami átlagosan napi közel 17 cikket jelent. Az összeített híráktívitás alapján megállapítható, hogy a cikkek egyenetlenül oszlottak meg. Evidens, hogy a merényletet követő napokban meredek emelkedés tapasztalható, amelynek csúcspontja november 24. Azon a napon összesen 172 írás (a vizsgált időszakban megjelent cikkek 25 százaléka) jelent meg, amelyek elsősorban a merényletre adott hazai és nemzetközi reakciókkal foglalkoztak.

1. ábra

Összeített híráktívitás a vizsgált időszakban (1963. november 22. – december 31.)

Szinte kivétel nélkül visszaköszönnek Nyikita Hruscsov, Dobi István, Andrej Gromiko vagy éppen Tito részvétáviratai a sajtóban.²¹ Érdeemes kiemelni azonban, hogy az Amerikai Egyesült Államok kommunista pártjának (Communist Party USA, CPUSA) közleménye szerint „a gyil-

²¹ Részvétáviratok, részvétnyilvántások Kennedy halála alkalmából. *Csongrád Megyei Hírlap*, 1963. november 24., 2.

kosság a fasisztabarát és a szélsőséges jobboldali erők, a rasszisták bűnös akcióinak következménye” volt.²² Fidel Castro is hasonló következtetésre jutott, aki a havannai rádión és televízión keresztül intézett beszédet a kubai néphez. Szerinte „a gyilkosság csak az Egyesült Államok legreakciósabb és legharciasabb kalandor köreinek hozhat hasznot”.²³ Noha e két tudósítás alapján véve semleges vagy objektív hírnek mondható, hiszen „csak” beszámolt arról, mit gondolt a gyilkosságról Castro és a CPUSA, valójában kiválóan megmutatják, hogy a külföldi hírek tökéletes eszköznek bizonyultak az ideológiai és propagandaháborúban.

A *Népszabadság* 1963. november 24-i száma a harmadik oldalon foglalta össze a merénnyel kapcsolatos reakciókat, és felsorolta azokat a vezető személyiségeket is, akik részvétáviratot küldtek Washingtonba. Ennek ellenére a cikk azt a címet viseli, hogy *Az amerikai elnök gyilkosait a szélsőjobboldali körökben kell keresni*, mivel „[a] politikusok és a világsajtó nagy része annak a véleménynek ad hangot, hogy a tetteseket a fajüldöző, szélsőjobboldali körökben kell keresni”. Mindezt Pietro Nenni, az olasz szocialisták vezetőjének megállapításaira alapozták, aki szerint „a gyilkosság is azt bizonyít[ott], hogy milyen nagyok [voltak] még az Egyesült Államokban a faji előítéletek”.²⁴ Patkó Imre, a lap londoni tudósítója lapszemléje a *Négerék meggyilkolása előzte meg Kennedy gyalázatos meggyilkolását* címet viseli,²⁵ amelyet a *Times* szombat reggeli cikkéből emelt át a szerző. A *Népszabadság* teljes terjedelmében közölte Dobi István, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa elnökének részvétáviratát, amelyben „mély megdöbbenésének” adott hangot. De Dobi gyászüzenete nem ettől vált különössé, hanem az általa feltett kérdésektől és az azokra adott – saját – választól:

Miféle állapotok szolgáltak a gyilkosság háttérül, s ki irányította a merénylő kezét? A galád bűntett, ebben semmi kétség nem lehet, a legszélsőségesebb reakciók, a fanatikus fajvédők céljaira és eszközeire vall. Vajon véletlen-e, hogy ez a felháborító orvgyilkosság éppen Texasban történt, a déli fajgyűlölő ultrák, s a modern „vadnyugat” egyik fellegrvárosában –, méghozzá éppen akkor, amikor Kennedy elnök a négerék emberi jogairól szándékozott beszédet mondani? S vajon véletlen-e, hogy Dallas város, ahol a gyilkos lövés eldőrdült, alig egy hónappal ezelőtt egy másik szegycmentjes jelenet színhelye volt: itt verte fejbe és köpködté le Stevensont, az amerikai ENSZ-fődelegátust az a csöcselék, amely látogatásakor az Egyesült Nemzetek Szervezete ellen tüntetett. Dallas egyébként közismert fészke a texasi olajbárók által pénzelt birchistáknak és a „veszettek” más csoportjainak.²⁶

A *Magyar Nemzet* szerzője szerint Kennedy „hozzányúlt az amerikai társadalom legégetőbb problémájához, a faji megkülönböztetés, a színes lakossággal szemben alkalmazott diszkriminációk kérdéséhez” és „harcolt a négerék egyenjogúsításáért, [...] amelynek fanatikus ellenségei csaknem száz esztendővel ezelőtt hasonló gyilkos merénnyel oltották ki Abraham Lincoln

²² Személyiségek nyilatkozatai és üzenetei John Kennedy halálával kapcsolatban. *Vörös Zászló*, 1963. november 24., 4.

²³ Fidel Castro beszéde. MTI, 1963. november 24.

²⁴ *Népszabadság*, 1963. november 24., 3.

²⁵ „Négerék meggyilkolása előzte meg Kennedy gyalázatos meggyilkolását”. *Népszabadság*, 1963. november 24., 4.

²⁶ Dobi István részvétávirata Johnson amerikai elnöknek. *Népszabadság*, 1963. november 24., 3.

életét is”. A névként „p. t.” jelölést használó szerző szerint máris megmutatkoznak annak a jelei, hogy „szélsőséges csoportok példátlan provokációra” használják fel a merényletet.²⁷

Természetesen óriási sajtóvisszhangja volt a temetésnek, és a merényletet is részletesen bemutatták, de ezen belül magasan a legtöbb hír a merényletről, Lee Harvey Oswaldról és az elfogásáról szólt. Miközben a *New York Times* már november 23-án arról írt, hogy a volt tengerészgyalogos 1959-ben szovjet állampolgárságért folyamodott Moszkvában, míg 1962-ben New Orleansban a Castro-rezsimet méltatta²⁸ és nyíltan baloldali volt,²⁹ addig a magyar sajtóban november 24-én csak az *Új Kelet* említette meg ezt a tény: „Oswald négy [valójában kevesebb mint három] évet töltött a Szovjetunióban. [...] Kijelentette, hogy marxista, és vezető szerepet játszik az amerikai Castro-barát mozgalom helyi csoportjában.”³⁰ A kommunista szállal legközelebb november 25-én találkozhatunk a *Hétfői Hírek* hasábjain, amely egyszerű *politikai provokációnak* minősítette az egészet: „A texasi rendőrség, amelynek pártatlanságához sok kétség fér, gyanúsán tendenciózus tálalásban ad új meg új részleteket a gyilkossággal gyanúsított Oswald politikai múltjáról. A provokáció célja átlátszó: újabb kommunistaellenes, Kuba elleni hisztéria tüzét felszítani Amerikában – a leggonoszabb, mccarthysta hagyományok szerint.”³¹

Oswald kommunistaellenességét hivatott alátámasztani a *Magyar Nemzet* december 1-jei cikke is, amely idézi Pauline Virginia Bates gyorsírót, akit korábban felkeresett Oswald, hogy a jegyzeteit írja le neki: „Azok a jegyzetek, amelyeket leírtam számára, határozottan kommunistaellenesek voltak.”³² Érdemes megemlíteni azt a tény is, hogy a merénylet napján, november 22-én mindössze hat hír jelent meg, és csak az MTI-nél. Ennek oka az időeltolódás volt, hiszen a halál magyar idő szerint 22-én 20 órakor állt be, a lapokat pedig akkor már nyomdába küldték. A *Zalai Hírlap* vasárnapi, november 24-i száma utalt is erre: „Mint azt már tegnapi lapszámbunkban jelentettük, John F. Kennedy, az Egyesült Államok elnöke pénteken az amerikai Texas állam Dallas nevű városában gyilkos merénylet áldozatául esett. Mivel a hír későn érkezett, és lapunkat már nyomták, ezért mintegy 1500 példány a tragikus esemény híre nélkül került el olvasóinkhoz. Ezért olvasóink elnézését kérjük.”³³

Az ezt követő napon a hírek számát tekintve gyors zuhanás figyelhető meg, egy nappal később pedig gyors emelkedés: november 26-án 77 cikk jelent meg, amelyek továbbra is a merénylet zavaros hátterével és az Oswald ellen elkövetett gyilkossággal foglalkoztak, „sötét összeküvést” kiáltva.³⁴ A *Népszabadság* szerint ezek a fejlemények arra a következtetésre készítetik a „megfigyelőket”, hogy a rendőrség el akarja tüntetni a nyomokat. Más jelentésekre hivatkozva arról is írt, hogy „a texasi fajgyűlölők még Kennedynak Dallasba érkezése előtt a végsőkig fokozott, hisztérikus hangulatot teremtettek, és előre látni lehetett, hogy készülnek valamire”. Szerintük a „nemzetközi közvélemény” meggyőződése, hogy Kennedy meggyilkolása „ezeknek a

²⁷ Újabb részletek a Kennedy elleni merényletről. *Magyar Nemzet*, 1963. november 24., 3.

²⁸ Peter KIHSS: Career of Suspect has been Bizarre. *The New York Times*, 1963. november 23., 4.

²⁹ New Summary and Index. *The New York Times*, 1963. november 23., 30.

³⁰ Kennedy gyilkosa. *Új Kelet*, 1963. november 24.

³¹ Tendenciózus hírek Dallasból. Provokációra akarják felhasználni a gyilkos merényletet. *Hétfői Hírek*, 1963. november 25., 2.

³² Bates kisasszony, a gépirónő. *Magyar Nemzet*, 1963. december 1., 1.

³³ Hivatalba lépett Johnson, az Egyesült Államok új elnöke. *Zalai Hírlap*, 1963. november 24., 1.

³⁴ Sötét összeküvést rejlik az elnökgyilkosság mögött. *Magyar Nemzet*, 1963. november 26., 2.

fasizmtabarát, fajgyűlölő elemeknek a műve”.³⁵ Más írások a temetéssel és a Lyndon B. Johnson által kezdeményezett vizsgálattal foglalkoztak. Később egyre több írás objektivitásba burkolt véleményt tükrözött, és beleillett abba a narratívába, amelyet Magyarország el akart hitetni a gyilkossággal kapcsolatban: szélsőjobboldali elemek gyilkolták meg az amerikai elnököt azért, mert a békés egymás mellett élést hirdette, valamint felkarolta az afroamerikai ügyét. Amikor napvilágot látott az a tény, hogy Oswald több szalon kötődött a kommunistákhoz, egyszerűen provokációnak minősítették azt.

Ezt támasztják alá azok az FBI-jelentések is, amelyek egy szovjet forrásra hivatkozva arról írtak, hogy a szovjetek meg voltak győződve arról, hogy a Kennedy-gyilkosság egy „jól szervezett összeesküvés-elmélet” része volt, amelyet „ultrajobboldaliak” követtek el. Szerintük a merénylet hátterében állóknak feltett szándékuk volt kijátszani az antikommunista érzelmet, arra sarkallva az Amerikai Egyesült Államokat, hogy szakítsa meg a tárgyalásokat a Szovjetunióval, támadja meg Kubát, tehát háborút szítottak.³⁶ Ugyanerre a következtetésre jutott a CIA is, amely szerint „a kommunista propagandisták” gyorsan a „szélsőjobboldalra” háritották a merénylet felelősségét. A dokumentum megállapítása szerint a szovjetek tagadták, hogy a kommunistáknak közük lenne a merénylet, Kennedynek pedig „a polgárjogok melletti kiállása” és „a Szovjetunióval való tárgyalásai miatt kellett meghalnia”.

A Központi Hírszerző Ügynökség megállapítása szerint a szovjet tömb országai is ugyan ezt a formulát követték. Megemlítik azt is, hogy mihelyst kiderült Oswald kommunista kötődése, azt azonnal „antikommunista provokációnak” nyilvánították (ahogyan tette azt a *Hétféli Hírek* is, lásd fentebb), és a következőket állították: Oswald nem ölte meg az elnököt; Oswald egy „jobboldali reakciós rasszista” összeesküvés része volt, és Oswald azért nem lehetett kommunista, mert a kommunisták nem követnének el terrorcselekményeket. Ezzel párhuzamosan pedig megkezdődött az Egyesült Államok negatív színben való feltüntetése is.

Az MTI november 26-án szemlélte például az *Izvesztijja* egyik cikkét, amelyben egy szovjet jogász azt állította, hogy „a nyomozás a legrosszabb időkre, a fasizmus németországi hatalomra jutására emlékezett”.³⁷ Az *Izvesztijja* külpolitikai szemleírója is ugyanerre a következtetésre jutott: „a leégett Reichstag romjainak árnyéka lebeg a Fehér Ház felett”, de szerinte „a provokátoroknak itt még annyira sem sikerült eltüntetniük a nyomokat, mint hitlerista elődjeknek”.³⁸ A jelentés külön kitért Magyarországra is: „a magyar párt orgánuma” szerint „a politikai gengszterizmus, a közönséges banditizmus elképesztő machinációjának vagyunk tanúi”.³⁹ A CIA által említett orgánum a *Népszabadság* volt, amelynek szerzője B. A. monogrammal jegezte november 26-i írásában többek között a fenti sorokat,⁴⁰ és azokat a paneleket használta fel, amelyekre a már fent említett szolgálatok jelentései is utaltak.

³⁵ Eltemették John f. Kennedyt. *Népszabadság*, 1963. november 26., 1.

³⁶ J. Edgar Hoover jelentése Marvin Watsonnak, 1963. december 1., <https://bit.ly/3zFdzO0>.

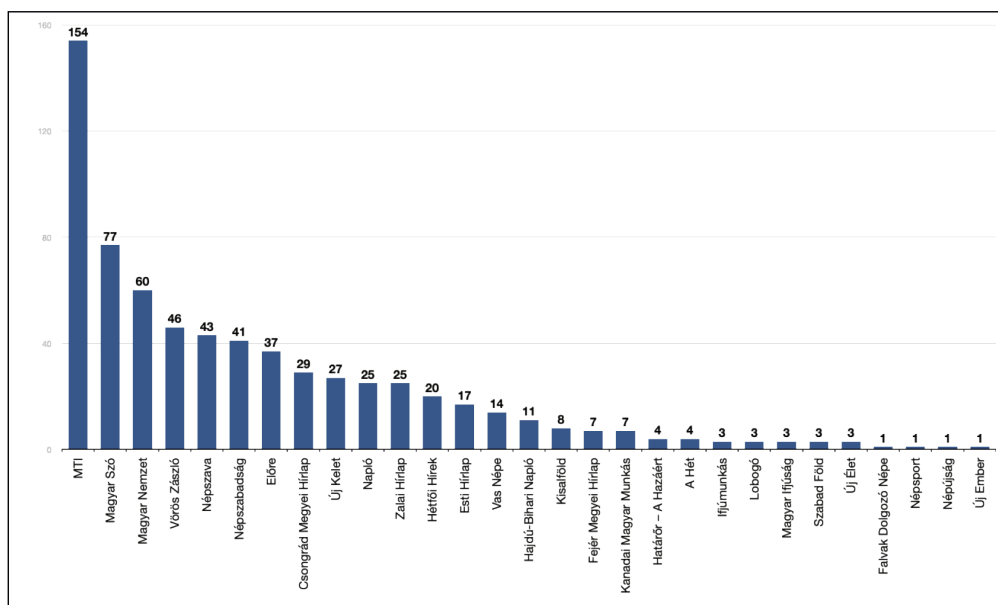
³⁷ Az *Izvesztijja* a dallasi rendőrségről. MTI, 1963. november 26.

³⁸ VAJDA Péter: Átgondolt összeesküvés, amelynek szerzői az amerikai ultrák. *Népszabadság*, 1963. november 26., 3.

³⁹ The Assassination of John F. Kennedy in East European Propaganda. Jelentés, United States Information Agency, 1963. december 12., <https://bit.ly/3b2LWEf>.

⁴⁰ Politikai gengszterizmus! *Népszabadság*, 1963. november 26., 2.

Az ezt követő napokban a cikkek száma folyamatosan csökkent, amit pár alkalommal megtör egy-egy kiugrás (december 1-jén 27, december 5-én 16, december 6-án és 7-én 23 cikk), de utána egyenletesen oszlottak meg a merénylettel kapcsolatos hírek. A témában a legtöbb cikket az MTI tette közzé, összesen 154 írást közölt Kennedy halála kapcsán. A sorban a *Magyar Szó* (77 cikk), valamint a *Magyar Nemzet* (60 cikk) követi, a képzeletbeli dobogó negyedik helyén pedig a *Vörös Zászló* (46 cikk) végzett, maga mögé szorítva többek között a *Népszavát* (43 cikk) és a *Népszabadságot* (38 cikk).

2. ábra

Megjelenésszám médiumonkénti bontásban a vizsgált időszakban (1963. november 22. – december 31.)

A *Magyar Szó*ban többségében a fentebb felsorolt témákat járták körül, annyi különbséggel, hogy sokkal részletesebben foglalkoztak azokkal. De a lap külön említette Jackie Kennedyt,⁴¹ és egy jugoszláv filmes visszaemlékezése alapján írtak cikket Kennedy és Tito találkozásáról.⁴² Mindenképp érdemes szót ejteni a *Népszport* november 24-i írásáról, amely kiemelte a néhai elnök sport iránti elkötelezettségét: „A testedzést az ifjúság egyik igen fontos nevelési eszközének tartotta. [...] A megválasztása előtti hónapokban nagy visszhangot keltett cikke jelent meg az egyik amerikai sportlapban (*Sports Illustrated*),⁴³ amelyben mélyeséges aggodalommal ír[t] a hazai ifjúság elpuhultságáról.” Elnökké választása után – jegyzi meg a lap – „nagy

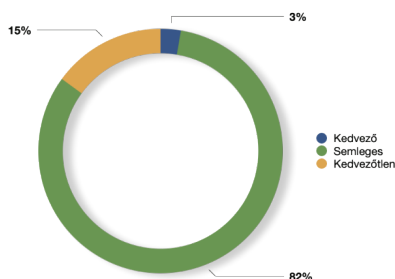
⁴¹ Jacqueline Kennedy. *Magyar Szó*, 1963. december 4., 6.

⁴² Tito és Kennedy a Fehér Ház parkjában. *Magyar Szó*, 1963. november 24., 6.

⁴³ John F. KENNEDY: The Soft American. *Sports Illustrated*, 1960. december 26., 15–17.

súlyt helyezett arra is, hogy utat mutasson az ifjúságnak”,⁴⁴ és megemlítették az elnök Physical Fitness programját is.

A médiahatást vizsgálva megállapítható, hogy a megjelent 661 cikk 82 százaléka (544 cikk) volt semleges hangvételű, míg 3 százaléka (19 cikk) kedvező, 15 százaléka (98) pedig kedvezőtlen. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy a kedvezőtlennek tekintett írások sem Kennedy politikáját illették negatív jelzőkkel, hanem magát az Amerikai Egyesült Államokat. Az elnökről kedvezően nyilatkozó írások államfői nagyságát méltatták, ahogyan tette ezt a Weizmann Tudományos Intézet is: emlékművet akartak emelni az elnöknek, mondván „dr. Chájim Weizmannhoz, a tudóshoz és államférfihez hasonlóan, akit Izrael első elnökévé választottak, Kennedy elnök egyike volt azoknak a ritka nemzeti vezető személyiségeknek, akik bölcsességgel, akaratlással és szellemi emelkedettséggel képes volt behatolni a legsúlyosabb problémák rejtelseibe”.⁴⁵ A *Magyar Ifjúság* egyenesen „az atomkorszak első nagy politikusának” titulálta.⁴⁶

3. ábra

Médiamegjelenések médiahatás szerint a vizsgált időszakban (1963. november 22. – december 31.)

4. Konklúzió

„A propagandaháborúban a féligazság erősebb fegyver, mint az igazság.”

Arthur Koestler

Összegzésül azt lehet megállapítani, hogy Jackie Kennedy és az Amerikai Egyesült Államok a John F. Kennedy ellen elkövetett merényletet arra használta fel, hogy virtuális emlékművet állítson a néhai elnöknek Camelot legendás képében, amelyet minden szempontból megismételhetetlennek tekintettek („másik Camelot nem lesz többé”). Magyarországnak és a szovjet tömbnek más céljai voltak az elnök meggyilkolásának tényével, azt ugyanis arra használták fel, hogy saját osztályharcos ideológiájukat táplálják a hidegháborús küzdelemben, hiszen a szocialista médiaelmélet szerint az információadás korántsem mentes a manipulációtól: „a tájékoztatás a

⁴⁴ A sportnak is lelkes híve volt. *Népsport*, 1963. november 24., 4.

⁴⁵ Kennedy elnöknek emlékművet emelnek Rechovoton. *Új Kelet*, 1963. december 6., 2.

⁴⁶ ÓNODY György: John F. Kennedy 1917–1963. *Magyar Ifjúság*, 1963. november 30.

tudatformálás első mozzanata, s a tájékoztatási politika minden fejlett társadalomban hatalmi-politikai jegyeket visel magán.”⁴⁷ Az is megállapítható, hogy a magyar politika szintjén csupán Dobi ragadtatta el magát és beszélt a „legszélsőségesebb reakcióokról”, „fanatikus fajvédőkről”, „déli fajgyűlölő ultrákról”, „veszettekről” és „texasi olajbárókról”, egyébiránt ezt az értelmezést a sajtó erősítette – ahogyan azt a CIA és az FBI jelentései is bizonyították. Jól látható tehát, hogy Lenin 1920-ban írt téziseit 43 évvel később is ökölszabályként alkalmazták: „Az újságok hasábjain [...] rendszeresen és kíméletlenül meg kell bélyegezni nemcsak a burzsoáziát, hanem szekértolóit, a legkülönbélebb árnyalatú reformistákat is.”⁴⁸

⁴⁷ SZECSKÓ Tamás: Befolyás – hatás – hatékonyság. *Társadalmi Szemle*, 1972/3., 62.

⁴⁸ KARL MARX – VLADYIMIR ILJICS LENIN – FRIEDRICH ENGELS: *A sajtóról*. Budapest, Kossuth, 1974, 76.

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA ÉS KORLÁTAI A MUNKAJOGVISZONYBAN

A Magyar Munkajogi Társaság 2021. június 23-i vitaünlésén elhangzott előadások, hozzászólások

SZERZŐK: Berke Gyula, Ferencz Jácint, Hajdú József, Kiss György, Kun Attila, Lőrincz György, Nadas György, Nyerges Éva, Schiffer András, Sipka Péter, Szabó Imre Szilárd, Török Bernát, Vereb Anita, Zaccaria Márton Leó

SZERKESZTŐ: Pál Lajos

ÁRA: 4900 Ft

A munkaviszony bizalmi jellegéből fakad, hogy szükségképpen korlátozott az olyan jogok gyakorlása, amelyek a másik fél érdekét sértik vagy veszélyeztetik. A véleménynyilvánítás joga különösen a közösségi média használatának rohamos elterjedésével került előtérbe. Egyre többször merül fel a kérdés: vajon milyen mértékben korlátozódott, illetve korlátozható ennek az alapjognak a gyakorlása a munkaviszonyban. A berlini kapusedző vagy a szegedi egyetemi oktató ügye kapcsán már a széles nyilvánosság is szembesült ezzel a kérdéssel.

A vitaünlés az ezzel kapcsolatos jogértelmezési és jogalkalmazási kérdésekre kereste a választ. Ezek közül néhány: Korlátozható-e a politikai, közéleti vélemény kifejtése? Véleménynyilvánításnak minősül-e a lájkolás? Sértheti-e a másik fél érdekét az értékrendet kifejező véleménynyilvánítás? Korlátozott-e a munkáltató és a szakszervezet véleménynyilvánítási joga? Milyen jogkövetkezmény érvényesíthető a jogosultság megsértése esetén?

